

Ivan Macut*

Moralna filozofija Stjepana Zimmermanna: od spekulativne teorije prema življenoj praksi¹

SAŽETAK

Ovaj rad, uz uvod i zaključak, podijeljen je na tri dijela. U prvom dijelu ukratko se izlažu biografski i bibliografski podatci hrvatskog filozofa Stjepana Zimmermanna (Virovitica, 24. prosinca 1884. – Zagreb, 13. travnja 1963.). U drugom dijelu predstavlja se Zimmermannova teistička filozofska pozicija. Zimmermann vrlo jasno u svojim filozofskim radovima zastupa kršćanski teistički nazor na život, a iz toga filozofskog nazora onda posljedično izvodi i daljnje korake za život pojedinca. O čovjeku i njegovu životu, odnosno o čovjekovoj egzistenciji kao pojedincu i kao onome koji živi među drugim ljudima, filozof Zimmermann promišlja u kontekstu filozofije života. U trećem dijelu rada izlaže se Zimmermannova moralna filozofija, koja obuhvaća i teorijsku i praktičnu stranu. Prema teističkom pogledu na moral Bog je vrhovna norma moralnosti, a osobni moralni život u svojoj biti nije ništa doli usavršavanje u Bogu, tj. osoba se sjedinjuje s Bogom, koji je vrhovno mjerilo moralne dobrote. Zaključak je rada da Zimmermann ne smatra nevažnim živi li pojedinac moralnim ili nemoralnim životom te da njegov život ima utjecaj i na njega osobno i na društvo u cjelini.

Ključne riječi: Stjepan Zimmermann, moralna filozofija, praksa, teizam, ateizam.

UVOD

Talijanski moralni filozof Gianfranco Mormino svoje djelo „Storia della filosofia morale” započinje sljedećom tvrdnjom:

* Institut za filozofiju, Ulica grada Vukovara 54, 10000 Zagreb, Hrvatska. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8343-8902>.

Adresa za korespondenciju: Ivan Macut, Institut za filozofiju, Ulica grada Vukovara 54, 10000 Zagreb, Hrvatska. E-pošta: imacut@ifzg.hr.

¹ Ovaj znanstveni članak rezultat je istraživanja na projektu *Nove teme u hrvatskoj filozofiji od 1874. do 1945. godine*, IP-2022-10-5438, koji financira Hrvatska zaklada za znanost.

Za razliku od drugih disciplina, moralna je filozofija područje u kojem svatko posjeduje vlastito gledište i već je načinio osobne izbore, ponekad i vrlo zahtjevne. Ako i ne studiramo filozofiju, teme poput dobra, jednakosti, sreće, egoizma, prava i pravde uključene su u naše razgovore i naše izbore; i svatko iz vlastita iskustva zna da ova pitanja i neslaganja mogu biti vrlo duboka. (Mormino, 2020, str. 9)

Istražujući filozofsku misao hrvatskog filozofa Stjepana Zimmermanna, može se zaključiti kako su ove riječi talijanskoga moralnog filozofa Mormina točne. Naime, već samim uvidom u njegov općeniti filozofski rad, pogotovo kad se u obzir uzme Zimmermannova teistička pozicija, moguće je predvidjeti kojim će smjerom ići i njegova moralna filozofija i promišljanja u okviru iste te filozofije. Ova činjenica svjedoči o jednom vrlo sustavnom filozofskom promišljanju, koje je Zimmermann njegovao cijeli svoj život i u svojim objavljenim djelima iz područja filozofije, a isto tako i o konzistentnosti u njegovu filozofiranju i kršćanskom teističkom nazoru na svijet, pa tako i na čovjeka i njegov život u svijetu. Osim što u svojim radovima razvija i filozofski brani teističku poziciju i moral u okviru iste te pozicije,² Zimmermann također propituje i filozofskim argumentima odbacuje ostale filozofske nazore na svijet i čovjeka koji se njegovu osobnom stavu suprotstavljaju, kao što su ateizam, materijalizam i sl. Možemo, dakle, reći da dok vodi određenu raspravu sa suprotnim mišljenjima, Zimmermann istovremeno izgrađuje i brani svoj teistički kršćanski, filozofski i moralni nazor.

S ciljem da naznačenu temu našeg istraživanja što je više moguće sadržajno obuhvatimo, ali istovremeno svjesni ograničenosti prostora koji nam je na raspolaganju, u ovom ćemo se radu ponajprije pozabaviti kratkim izlaganjem o Zimmermannovu životu i općenito stvaralaštvu, a s ciljem osvjetljivanja njegove bio-biografije. Zatim prelazimo na Zimmermannovu teističku poziciju, koja je ključna za svako daljnje razumijevanje njegovih moralnih promišljanja i stavova. Konačno, izložit ćemo Zimmermannovo filozofsko shvaćanje morala koje, kako ćemo na samom kraju rada vidjeti, ima vrlo konkretno usmjerenje za život čovjeka kao pojedinca i kao člana određenog društva. Zimmermann je uvjeren da samo moralni život pojedinca može doprinijeti boljitku društva, odnosno da nemoralni život pojedinca šteti društvu u cjelini.

² Tomislav Bracanović u djelu „Normativna etika“ ukratko sažima što bi to bila teistička etika:

Stajalište teističke etike glasi da je etika ovisna o religiji i da je moral na neki način povezan s postojanjem Boga. Iako se u teističku etiku u širem smislu mogu svrstati i moralna učenja raznih pučkih i domorodačkih religija, filozofske rasprave o odnosu etike i religije u pravilu se odnose na moralna učenja razvijena u okvirima velikih monoteističkih religija poput judaizma, kršćanstva i islama. (Bracanović, 2018, str. 43)

UKRATKO O ŽIVOTU I RADU FILOZOFA STJEPANA ZIMMERMANNA

Život i djelovanje

Hrvatski filozof Stjepan Zimmermann rodio se 24. prosinca 1884. godine u Virovitici. U rodnom je mjestu završio osnovnoškolsko obrazovanje. Sa srednjoškolskim obrazovanjem nastavlja u Varaždinu i Zagrebu gdje pohađa gimnaziju. Nakon dovršetka srednjoškolskog obrazovanja Zimmermann studira teologiju na Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu (Macut, 2018, str. 307). Za vrijeme teološkog studija mladi Zimmermann sve više razvija i zanimanje za filozofiju (Zimmermann, 1945, str. 54–55). Upravo je proučavanje različitih filozofskih tekstova brojnih filozofskih pisaca Zimmermanna navelo na to da na svoju vlastitu inicijativu 1906. godine privremeno napusti bogosloviju i ode na Bečko sveučilište. U Beču ostaje godinu dana. Zatim se vraća u Zagreb, gdje je 1907. godine zaređen za svećenika (Kljajić, 2011, str. 556). Nakon završetka bogoslovnog studija i ređenja za svećenika Zimmermann odlazi na poslijediplomski studij filozofije na Papinsko sveučilište Gregorijana u Rim. Nekoliko godina kasnije, točnije 1910. godine, Zimmermann je na istom sveučilištu stekao doktorat iz filozofije (Macut, 2018, str. 307).

Vrativši se u domovinu, započinje i njegovo aktivnije djelovanje. Godine 1912. Zimmermann postaje nastavnik na Nadbiskupskoj gimnaziji u Zagrebu. Godine 1918. Zimmermann je habilitirao tezom iz filozofije pod naslovom „Opća noetika”, a iste je godine izabran i za docenta na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu te izvanrednog profesora na Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu. Već sljedeće godine postaje redovitim profesorom iz filozofije na Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu. Na Bogoslovnom fakultetu, kao i na Zagrebačkom sveučilištu, Zimmermann je obnašao najviše dužnosti. Spomenimo tako da je u akademskoj godini 1919./1920. bio prodekan, a u akademskoj godini 1920./1921. i dekan Bogoslovnog fakulteta u Zagrebu. Godine 1921. postaje redoviti član Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Nadalje, u akademskoj godini 1923./1924. Zimmermann obnaša dužnost rektora Sveučilišta u Zagrebu, a sljedeće akademske godine obnaša i dužnost prorektora (Macut, 2018, str. 307).

Što se tiče odlikovanja, spomenimo da je u Kraljevini Jugoslaviji odlikovan dva puta, i to Ordenom Sv. Save 2. stepena i Ordenom Sv. Save 1. stepena s lentom i Belim orlovima (Macut, 2012, str. 168).

Uspostavom Nezavisne Države Hrvatske Zimmermann je dobio zaduženje u novoj državi: postavljen je za predsjednika Povjerenstva za izradbu novoga sveučilišnog statuta, koje je pod njegovim predsjedanjem odradilo zadatak i izradilo novi statut. Kada je statut objavljen, Zimmermann podnosi ostavku na dužnost predsjednika

Povjerenstva za izradbu novoga sveučilišnog statuta, a razlog je taj što je Ministarstvo bogoštovlja i nastave u gotov statut ubacilo paragraf 114, kojim je praktično ukinuta autonomija Zagrebačkog sveučilišta. Nakon ostavke Zimmermann nije primao nikakva druga zaduženja. Nakon sloma Nezavisne Države Hrvatske i uspostave nove Jugoslavenske države Zimmermann je prestao s objavljivanjem. Od 1945. pa sve do svoje smrti Zimmermann se javio samo s dva rada, i to jednim na slovenskom i jednim na hrvatskom jeziku. Ostatak njegove ostavštine ostao je u rukopisima (Čehok, 1993, str. 111–119), koji se polako otkrivaju, a u zadnje vrijeme i objavljuju (Zimmermann, 2020). Filozof Stjepan Zimmermann preminuo je dana 13. travnja 1963. godine u Zagrebu (Macut, 2018, str. 308).

Stvaralaštvo

Kad je riječ o Zimmermannovu filozofskom stvaralaštvu, onda je potrebno istaknuti da je bio iznimno plodan filozofski pisac. Mogu se izdvojiti i nabrojati samo njegova filozofska djela, dok se njegovi brojni članci ovdje neće posebno izdvajati i nabrajati: „Opća noetika, teorija spoznaje i kritika njezine vrijednosti” (1926); „Ontološko-noetički problem u evoluciji filozofije” (1919); „Kant i neoskolastika, I. dio” (1920); „Kant i neoskolastika, II. dio” (1921); „Uvod u filozofiju” (1922); „Temelji psihologije” (1923); „Juraj Dragišić kao filozof humanizma” (1923); „Kantov kritičizam u svjetlu savremene noetike” (1924); „Psihologija za srednja učilišta” (1927); „Historijski razvitak filozofije u Hrvatskoj” (1929); „Wundt u suvremenoj psihologiji” (1932); „Temelji filozofije” (1934); „Od materijalizma do religije” (1935); „Filozofija i religija I. i II.” (1936, 1937); „Religija i život” (1938); „Bauer kao filozof” (1939); „Spoznaja istine” (njemački 1940, hrvatski 1941); „Filozofija života” (1941); „Nauka o spoznaji” (1942); „Kriza kulture” (1943); „Smisao života” (1944); „Putem života” (1945).

Filozof Stjepan Zimmermann za svojega plodnog stvaralačkog života na poseban se način bavio filozofijom, iako se u posljednje vrijeme pojavljuju i pojedina istraživanja koja otkrivaju i njegova opća teološka promišljanja (Macut, 2023a), a također i pojedine teološke teme kojima se bavio, kao na primjer njegova promišljanja o molitvi (Macut, 2022b) i o Isusu Kristu, utemeljitelju kršćanstva (Macut, 2024a). Od filozofskih tema svakako je potrebno izdvojiti Zimmermannovo bavljenje filozofijom spoznaje – noetikom, intenzivno promišljanje o slobodi volje, o skolastičkoj filozofiji i dr. Kada je, pak, riječ o Zimmermannovoj filozofskoj poziciji, Zimmermann je, nasuprot relativizmu i skepticizmu (Škarica, 2004, str. 149), zastupao poziciju da je objektivna spoznaja moguća, a moguća je i metafizička spoznaja. Poznate su i njegove rasprave u kojima se suprotstavlja Kantovoj filozofiji, kao i njegove rasprave u odnosu na pozicije drugih filozofa. Zimmermann, nadalje, nakon traženja vlastita

smisla života te propitivanja i ateističke i materijalističke pozicije (Macut, 2022a, str. 215), odbacuje oboje i pristaje uz teističku poziciju, odnosno uz kršćanski teizam.

Uzimajući u obzir cjelokupno Zimmermannovo stvaralaštvo, sa sigurnošću se može zaključiti kako je bio naš najvažniji neoskolastički filozof prve polovice 20. stoljeća, a također i jedan od naših najplodnijih filozofa uopće. Njegovu filozofsku misao snažno je obilježio i na nju bitno utjecao filozof sv. Toma Akvinski,³ kao i neki drugi autori, na primjer Mercier i Geysler (Škarica, 2020, str. 24).

ZIMMERMANNOVA TEISTIČKA POZICIJA

Za razumjeti Zimmermannova moralna promišljanja, odnosno za razumjeti zbog čega je moralni život važan za pojedinca, a posljedično i za društvo u cjelini, ovdje ćemo ukratko –gotovo pa shematski – prikazati Zimmermannovu filozofsku teističku poziciju jer upravo na njoj gradi dalje svoja filozofska i, unutar filozofije, moralna promišljanja koja primjenjuje na život pojedinca. Iako je Zimmermann bio katolički svećenik, pa bismo samim time od njega i očekivali da zastupa kršćanski teistički pogled na svijet i teističku antropologiju, on ipak svoja uvjerenja utemeljuje isključivo na filozofiji, preciznije na skolastičkoj filozofiji, za koju je držao da je i u njegovo vrijeme suvremena i relevantna (Zimmermann, 1923a, str. 150). Na jednom mjestu Zimmermann o filozofiranju o životu, odnosno o potrazi za sigurnim odgovorima na životna pitanja, piše sljedeće: „Filozofirati pak o životu znači razmišljati, tražiti odgovore ili sigurne i istinske spoznaje drukčije, sa drugog stajališta, nego kad život psihološki motrimo” (Zimmermann, 1941, str. 19). Jasno je Zimmermannu da je određeni filozofski stav pojedinca prema životu umnogome određen stajalištem, odnosno kompleksom pitanja na koja pojedinac traži odgovor te, u tom kontekstu, nalazi se i temeljni čovjekov nazor na život (Zimmermann, 1941, str. 19).

Zimmermann jasno u svojim filozofskim radovima zastupa kršćanski teistički nazor na život te iz njega onda posljedično izvodi daljnje korake za život pojedinca. Na jednom mjestu jasno piše o tome što je to teistički nazor na svijet koji on u svojim promišljanjima čvrsto zastupa:

Tko je filozofskim razmišljanjem došao do priznanja, da postoji Bog kao naš izvor i svrha, ima ‘teistički’ nazor o životu. Prema ovom je nazoru ljudski život svršno (finalno,

³ Škarica na jednom mjestu piše:

Obnoviti tomizam u današnjem, modernom vremenu za Zimmermanna (i Merciera) znači potvrditi njegovu vrijednost i u novome, modernom, sekulariziranom filozofskom okruženju. U tom smislu, Zimmermann i Mercier u svojoj spoznajnoj teoriji najprije sekulariziraju tomistički nauk o istini, kako bi ga u konačnici obranili na nov, moderan način. Ta je sekularizacija, dakle, privremena, a ne konačna – dapače, ona je i poduzeta s vjerom da će u konačnici biti, zapravo, prevladana povratkom na stari, tomistički nauk o istini. (Škarica, 2020, str. 27)

teleološki) uređen tako da je 'svrha života' određena s obzirom na vrsnu (specifičnu) određenost čovjeka. Zbog svoje 'razumne' naravi – kojom se čovjek vrsno razlikuje od životinje, tj. po kojoj nije samo osjetilno ili životinjsko biće – čovjeku je najviša ili zadnja životna svrha ostvariva tako da on u svakome svom svršnom pothvatu ili u svemu, što god radi s nekim ciljem, slijedi upute razuma. Između svrhe, koju ima čovjek po svojoj razumnoj naravi – od Boga stvorenoj – i onih čina, kojima će svrhu oživotvoriti, postoji nužna veza. To je temeljni princip teističkog nazora o životu. (Zimmermann, 1941, str. 20)

Dakle, ovaj teistički nazor na svijet Zimmermann želi isključivo filozofskim putem pred drugima opravdati, a razlog je taj jer je upravo filozofija ona koja je sposobna podvrgnuti ozbiljnoj kritici te, također, i razumski opravdati ili pak opovrgnuti pojedini nazor na svijet. „Kritički prikazati taj put, opravdati na temelju filozofije kršćanski nazor o životu, to je glavno obilježje moga nastojanja” (Zimmermann, 1945, str. 183).

Susrećući se svakodnevno s onim što je čovjek svojim rukama izgradio, na primjer, pojedinim građevinama, isti taj čovjek postavlja pitanje o tome tko je njih izgradio. Isto tako, čovjek koji promišlja o svojem vlastitom životu i o životima drugih ljudi i životinja, postavlja opravdano pitanje o njihovu uzroku. „Da li s obzirom na bivstvovanje čovjeka postoji bivstvodavac, koji ujedno znade zašto je ljudima dao živote, tj. koji je njihov svrhodavac – i koga zovemo *Bog*?” (Zimmermann, 1941, str. 20). Kako smo već ranije istaknuli, za filozofa Zimmermanna isključivo teistički nazor daje ispravan odgovor na ova pitanja misaonog čovjeka. Međutim, ovdje se javlja ključni problem: potrebno je moći razumnim putem dokazati da je teistički nazor ispravan, inače bi bilo besmisleno zastupati nazor na svijet koji ne počiva na razumnim dokazima. Kako bi to uspio, Zimmermann je svjestan da je potrebno krenuti od metafizike, odnosno od dokazivanja da je metafizika uopće moguća (Zimmermann, 1941, str. 96), a onda dalje izvesti dokaze za ispravnost teističkog nazora na svijet. „Ukoliko čovjeku nije razumski moguće doći do Boga, ostaje mu samo fideizam koji Zimmermann snažno odbacuje. Čovjek ima sposobnost razumski se izdići iznad pojavnosti, iskustvenosti ovoga svijeta, i proniknuti u ono nadosjetilno, tj. metafizičko. Metafizika čovjeku u tome stoji na raspolaganju i jedino ona može čovjeka povesti u tom smjeru. Sve druge znanosti zapinju na ovezemaljskoj stvarnosti i ne mogu čovjeka uzdići iznad ovoga materijalnoga svijeta” (Macut, 2023b, str. 553). Dok, s jedne strane, ateistički mislioci i znanstvenici ne prihvaćaju metafiziku kao moguću jer se metafizika po svojoj definiciji izdiže iznad isključivo fizičkog svijeta te govori o meta-fizici (Zimmermann, 2020, str. 79–80), s druge strane, Zimmermann je uvjeren u to da je stav naturalizma i materijalizma pogrešan (Macut, 2023b, str. 551) te da razumni čovjek posjeduje mogućnost spoznaje koja tako nadilazi isključivo materijalni svijet. Usto, čovjek posjeduje i sposobnost spoznaje objektivne istine.

Bez mogućnosti spoznaje objektivne istine niti sama metafizika ne bi bila moguća (Zimmermann, 1945, str. 177–178).

U kontekstu Zimmermannova promišljanja o mogućnosti metafizike i objektivne spoznaje potrebno je istaknuti kako je ovo dokazivanje za Zimmermanna samo, nazovimo ga tako, pomoćno sredstvo kako bi opravdao mogućnost čovjekova razumnog izdizanja iznad ovoga materijalnog, odnosno pojavnog svijeta, jer u protivnom teistička pozicija, filozofski gledano, postaje neodrživa. U svojem zadnjem radu objavljenom na hrvatskom jeziku Zimmermann jasno kaže kako „filozofiranje privodi Bogu i da se na kršćanskoj religiji osniva nadnaravni smisao života” (Zimmermann, 1963, str. 50). Ovom Zimmermannovom tvrdnjom ulazimo u područje morala. Naime, filozof Zimmermann u svojim se radovima trudi filozofskim putem opravdati i dokazati da je smislen samo onaj život koji u sebe uključuje nadnaravni smisao, a taj nadnaravni smisao u sebe uključuje i potrebu za ispravnim moralnim življenjem. Zato Zimmermann na jednom mjestu piše sljedeće: „Po teističkoj je filozofiji naš život povezan s Bogom, i po bezuvjetnoj obvezi (kao izrazu Božje volje) na čudorednost, i po tome, što se u neprolaznom sjedinjenju s Bogom sastoji smisao najviše sreće ili blaženstva. Život tako ulazi po čudorednoj stvarnosti u perspektivu vječnosti, koja nam nije ni teoretski sasvim nepoznata, a niti doživljajno” (Zimmermann, 1945, str. 21), a malo dalje isti filozof zaključuje: „Kritički prikazati taj put, opravdati na temelju filozofije kršćanski nazor o životu, to je glavno obilježje moga nastojanja” (Zimmermann, 1945, str. 183).

Dakle, može se reći kako je Zimmermannova teistička pozicija jedan misaoni povezani krug u kojem pojedinac koji posjeduje sposobnost metafizičke spoznaje i ima pristup objektivnoj istini filozofskim promišljanjem dolazi do toga da je kršćanski nazor na svijet jedini ispravan nazor, a taj se nazor ne iscrpljuje u ovome materijalnom svijetu, nego čovjeka otvara za nešto više, odnosno za nadnaravno. Da bi čovjek imao pristup nadnaravnom, treba živjeti ispravnim moralnim životom, a moralni zakon po kojem čovjek treba živjeti objavljen nam je u kršćanstvu, čiji je utemeljitelj Isus Krist (Macut, 2024a).

Iako povijesna Objava Boga (Logosa) u Isusu Kristu sadrži razumne argumente o svojoj autentičnosti, ipak s obzirom na to da čovjek njezino prihvaćanje izvršava slobodno preko osobnog odnosa s Bogom u Isusu Kristu, čovjek može, unatoč ponuđenim mu dokazima, ne prihvatiti Objavu Boga u Isusu Kristu. (Relja, 2021, str. 408)

Prije nego što prijedemo na zadnji dio našega rada, u kojem ćemo vidjeti što konkretno za Zimmermanna znači živjeti ispravnim moralnim životom, odnosno zašto je bitno takvim životom živjeti i do čega dovodi suprotan život, potrebno je istaknuti da je Zimmermann u svojim filozofskim promišljanjima krenuo od spekulativnog dokazivanja „da je logička istina objektivna, tj. da ima apsolutnu vrijednost jer je

ovisna o predmetu (objektu) koji je nezavisan od subjekta”, što ga je posljedično dovelo do „skolastičke definicije logičke istine prema kojoj se vrijednost spoznaje tumači u njenoj ovisnosti o predmetima, a ne psihičkim zakonima mišljenja”. Stoga Mihaela Lovrić, istraživačica filozofske misli Stjepana Zimmermanna, zaključuje:

Unatoč njegovu iscrpnom pokušaju dokazivanja istinite spoznaje koji je sproveo u okvirima vlastite noetike, bio bi veliki propust ne istaknuti da je i sama noetika Zimmermannu poslužila još jednom, višem cilju njegove filozofije, a to je otkrivanje odgovora na pitanje o smislu života. (Lovrić, 2012, str. 499)

Smisao života čovjek pronalazi isključivo živeći ispravnim moralnim životom, a taj ga ispravni moralni život dovodi do posmrtnog sretnog života u zajedništvu s Bogom (Lovrić, 2012, str. 500).

OD SPEKULATIVNE TEORIJE PREMA ŽIVLJENOJ PRAKSI

Filozof Stjepan Zimmermann svojim noetičkim promišljanjima i raspravama na jedan spekulativan način izlaže o mogućnosti čovjekove spoznaje, o mogućnosti čovjekove metafizičke i objektivne spoznaje i sl.⁴ Kada je, pak, riječ o njegovim promišljanjima iz filozofije morala, onda je potrebno istaknuti kako je tu izrazito praktičnog usmjerenja, odnosno teorijsko izlaganje o utemeljenju moralnosti, u kontekstu njegove filozofije života, usko je povezano uz konkretno opravdavanje potrebe da čovjek isti taj moral i živi. Polazište je filozofsko pitanje o životu i smislu života, a ta pitanja za Zimmermanna izrazito su praktične naravi (Macut, 2024b, str. 81–82).

Na jednom mjestu Zimmermann, kada piše o moralnom smislu života, svoje izlaganje započinje sljedećim riječima:

Mi pronalazimo naš život kao gotovu stvarnost. Svak zna, da živi, koliko je sebi toga svijestan unutarnjim ili neposrednim opažanjem (samoopažanjem). Kao što znamo, da živimo, tako znamo i to, da gdješto smatramo kao zlo za život, a gdješto kao dobro. Za dobrim težimo, od zla zaziremo; dobro hoćemo da postignemo, a zla ne ćemo. (Zimmermann, 1941, str. 6)

Ne samo da čovjek teži za dobrim, a od zla zazire, filozof Zimmermann tvrdi i to da su ljudi „oduvijek razlikovali moralno dobro i zlo”, a to se u biti odnosi na razlikovanje ljudskih čina na one koji su dobri i na one koji su zli, odnosno „jedne

⁴ Čehok sažeto o cjelokupnom opusu filozofa Stjepana Zimmermanna piše sljedeće:

Cjelokupni opus Stjepana Zimmermanna uklapa se u neoskolastičku filozofsku orijentaciju. Njezina su obilježja: pokušaj utemeljenja objektivističke noetike dokazom da se istina suda nalazi u evidenciji podudaranja stvarnih odnosa spram intencionalnog sadržaja suda, te pokušaj dokazivanja mogućnosti metafizičke spoznaje što ju je zaniijekao Kant. (Čehok, 1993, str. 139)

treba da činimo, druge ne smijemo” (Zimmermann, 1941, str. 6). Zimmermann dalje pojašnjava: „Obilježje moralne svijesti ili razlikovanja ljudskih čina u zle i dobre bilo je oduvijek to, da se zlo ne smije činiti: imperativ obvezuje ljudsku volju, postavlja joj granice, do kojih smije i mora da radi, a preko kojih ne smije. To znači, moralno dobrim činima naše volje ostvaruje se moralna vrijednost čovjeka” (Zimmermann, 1941, str. 6). Ne samo da se moralno dobrim činima ostvaruje moralna vrijednost čovjeka, nego također, prema Zimmermannu, čineći moralne čine, čovjek izgrađuje i svoj moralni karakter (Zimmermann, 1923b, str. 181).

Promišljajući o čovjekovoj konkretnoj egzistenciji, Zimmermann je svjestan da se čovjek ponekad nalazi pred pitanjem: da li živjeti moralno ili, pak, nemoralno, odnosno trebam li raditi po moralnim normama ili, pak, ne moram? Da bi čovjek ispravno mogao odgovoriti na ovo pitanje, a ispravan odgovor za Zimmermanna znači uvijek živjeti po moralnim normama, osoba mora moralne vrijednosti držati i shvaćati kao one koje su nešto najvrjednije, odnosno mora prihvatiti da je najviše dobro života živjeti moralno dobrim životom. Ukoliko čovjek tako gleda na život i njegov smisao, onda nema nikakve dvojbe da će uvijek birati živjeti po moralnim normama, ako, pak, nema takav pogled na život, onda će smisao svojeg života tražiti u nekome drugom dobru (Zimmermann, 1941, str. 7).

Tako se dolazi do pitanja: u čemu je životni smisao? Do toga, dakle, pitanja dolazimo na osnovu činjenice da je naš život stavljen pred različite vrijednosti, koje možemo da ostvarujemo (oživotvorujemo, voljom svojom uzbiljujemo), a pri tom hoćemo znati: za koju od ovih vrijednosti jest vrijedno da živimo? Ima li, napose, smisla da živimo bez ikojeg obzira na moralne vrijednosti. (Zimmermann, 1941, str. 7)

Važno je ovdje naglasiti da filozof Zimmermann ne traži odgovor na pitanje o nekome općenitom smislu života, nego se zanima isključivo za moralni smisao života,⁵ a taj moralni smisao čovjekova života mora biti utemeljen izvan čovjeka.

Kada bi čovjek bio i nositelj i ostvarivatelj moralnih vrijednosti, onda i čovjekov život bez njih ne bi imao smisla. Međutim, Zimmermann drži da izvan čovjeka postoji moralni zakon koji je zavisao od Boga. Ukoliko moralna razlika između dobrih i zlih djela ne bi postojala izvan čovjeka (objektivno i apsolutno), nego bi ta razlika bila plod običaja ili pak odgoja ili uvjerenja, tj. ukoliko bi moralni zakon zavisio samo od čovjeka, onda savjest ne bi mogla biti mjerilo niti bi čovjek imao mjerilo za pravi smisao života niti bi, na koncu, postojala objektivna razlika između dobrih i zlih čina. Za Zimmermanna je istinit isključivo teistički nazor prema kojemu postoji Bog koji je

⁵ Na jednom mjestu filozof Zimmermann o bolnoj činjenici neostvarenosti moralnog smisla života piše sljedeće: Nastojanje oko moralnog smisla života moglo bi na očigled krute zbilje, koju danas proživljavamo, ostaviti u nekome dojam filozofskog snatrenja o neostvarivim, ‘uzvišenim abstrakcijama’. Ali priznati njezinu neostvarivost značilo bi priznanje, da je neostvarivo postati boljim čovjekom, - a to bi značilo proglasiti čovjeka barbarom kraj sve njegove više-tisućljetne kulturne prošlosti, značilo bi proglasiti bezsmislenima sve nade i sve napore oko sretnije budućnosti čovječanstva. (Zimmermann, 1944, str. 95)

moralni zakonodavac te je taj Bog postavio ljudima moralni zakon i ljudi su obvezatni bezuvjetno po tom moralnom zakonu živjeti. (Macut, 2024b, str. 83)

Ukoliko se izvor morala ne nalazi u čovjeku te ukoliko postoji razlika između dobrih i zlih čina, a Zimmermann sve ovo zastupa, potrebno je ponajprije filozofski opravdati moralnost.⁶ Prvi je korak na tom putu Zimmermannovo zapažanje da je čovjek obdaren moralnom svijesću te tu moralnu svijest psihološki i analizira. Kako filozof Zimmermann opisuje moralnu svijest?

Ljudima je poznato, u ljudskoj se svijesti nalazi razlika između zla i dobra, poštenih i nepoštenih čina, a ta je razlika svjestita, prije nego spoznamo, u čemu se ona sastoji, na čemu se ona osniva, tj. prije nego znademo doživljenu razliku opravdati ili spoznajno (teoretski, logički) shvatiti. Mi dakle shvaćamo moralno zlo i dobro – kao i druge vrijednosti (estetske, noetičke) – neposredno, bez dokazivanja ili zaključivanja. (Zimmermann, 1941, str. 31)

Važno je istaknuti da se moralna svijest ne smije pomiješati sa savješću. Naime, moralna svijest nije isto što i savjest, ističe Zimmermann, i nastavlja tvrdnjom da „moralna svijest postaje savjest istom onda, kad zlo i dobro doživljujemo u vezi s vlastitom našom voljom, tj. kad upravo hoćemo nešto učiniti, pa se u svijesti javi imperativni glas ‘to ne smiješ činiti’, a” – nastavlja dalje Zimmermann – „kad općenito prosuđujemo, što je zlo i dobro, a takva općenita sposobnost prosuđivanja jest moralna svijest” (Zimmermann, 1941, str. 32).

Dok s moralnom svijesću prosuđujemo i tuđa djela kao zla ili, pak, dobra, dotle savješću prosuđujemo svoja vlastita djela, odnosno čine. „Savjest ne kaže: ‘to je zlo i zato se ne smije činiti’, nego: ‘to je zlo, i zato *ja* ne smijem’” (Zimmermann, 1941, str. 32).⁷ Ovdje je važno, nadalje, uočiti sljedeću bitnu Zimmermannovu napomenu. Naime, nije svaka savjest kod svakog čovjeka jednako osjetljiva. Postoje pojedinci koji su u moralnom pogledu bešćutni, neki ne razlikuju dobro od zla i dr. Ovdje je ključno ispitati koliko je osoba sama doprinijela tome da svoju savjest uguši i u toj je mjeri i odgovorna. Ono na čemu Zimmermann inzistira ispravna je savjest, a „ispravna je savjest, kad pravilno iskazuje razliku zla i dobra, tj. kad se ravna po općenitom mjerilu za sve ljude” (Zimmermann, 1941, str. 33). Uz posjedovanje ispravne savjesti potrebno je i to da je pojedinac slobodan u svojim činima (*libertas specificationis*)

⁶ Zimmermann u djelu „Duševni život”, između ostalog, ističe kako se karakteristika etičke svijesti nalazi u „kategoričkom imperativu”, odnosno u osjećanju apsolutne obvezatnosti ili obligacije nekih čina. Ipak, etička svijest, nastavlja dalje Zimmermann, nije uvjetovana osjetilnim shvaćanjem te zaključuje: „Postanak etičke svijesti možemo sveti na sva ona *čuvstva, iz kojih izvire ljudski čini ili koji prate te čine, koliko su voljni*. A ti su čini, rekosmo, dobri ili zli” (Zimmermann, 1932, str. 283).

⁷ Zimmermann za savjest piše: „Savjest se dakle javlja kao svijest dužnosti u nazočnom sukobu između neke moje sklonosti ili pripravnosti na voljni čin (htijenje – nehtijenje: hoću – neću) i same dužnosti, koja taj čin zabranjuje” (Zimmermann, 1941, str. 32).

jer bez te slobode nema niti moralnog odlučivanja,⁸ pa Zimmermann zaključuje: „Redovito je on skopčan s nekim djelovanjem, jer čovjek činom hotnije upravo hoće da nešto izvede, na pr. da pazi, da piše, da hoda itd. Sve zapreke slobodnog htijenja ujedno su zapreke moralnosti” (Zimmermann, 1941, str. 35).

Sljedeći je korak u filozofskom opravdanju moralnosti pronalazak samog temelja moralnosti. Zimmermann je svjestan da izraz dobro i zlo nisu uvijek povezani uz moralni smisao: „na pr. za krojača kažemo da je načinio dobro odijelo odn. loše, prema tome, da li ono odgovara mjeri i propisima krojačkog posla” (Zimmermann, 1941, str. 50). Međutim, postoje i oni čini koji čovjeka čine čudoredno dobrim ili, pak, zlim zavisno od toga koje čine čini. Dakle, Zimmermann je mišljenja da ljude dijelimo na dobre i loše u odnosu na čudoredne čine, a mjerilo za određivanje toga što je dobro ili loše filozof Zimmermann traži u iskustvu promatrajući čine koje ljudi općenito drže lošima te promatrajući čine koje ljudi općenito drže dobrima, a na tom putu mjerilo je razum,⁹ ali isključivo ako je taj razum ispravan. „Mjerodavan će prema tome biti razum, ukoliko je ispravan, tj. koliko nam otkriva, koja je ta *prava dobrobit* za čovjeka, – zbog kojih *ne smijemo* činiti zla, a *moramo* činiti dobro. Jer bez imperativa ‘ne smiješ - moraš’ nema moralnosti [...]” (Zimmermann, 1941, str. 51). Zimmermann nadalje snažno odbacuje stav koji zastupa mišljenje da se svijest dužnosti u čovjeku razvija iz socijalnog nagnuća jer je, prema Zimmermannu, imperativ dužnosti nazočan i kada je odsutno nagnuće prema socijalnoj pravdi. Na primjer, zločinac kao najveće dobro ili svrhu života vidi doživotno uživanje dobara, ali ubojstvo koje bi mu to omogućilo je zabranjeno. Zato je za Zimmermanna itekako jasno da zabrana postoji bezuvjetno, a ne temelji se na priznanju prednosti nesubjektivnog dobra prema subjektivnom (Macut, 2024b, str. 84).¹⁰ „Time smo napokon dobili potpuno definirani pojam moralnosti: ona pripada voljnim činima, koliko su *u skladu ili u neskladu s apsolutno obligatornim razumom*” (Zimmermann, 1941, str. 52). U ovom kontekstu savjest je za Zimmermanna samo neposredno mjerodavna za moralno kvalificiranje, a razlog je taj što „svršni (finalni) red ili vrijednosni raspored dobara s obzirom na najveće dobro čini stvarnu osnovicu apsolutne obveze” te u tom kontekstu donosi i tri kriterija koji

⁸ „No svedak čovjek ispravno ocjenjuje svoj moralni poziv, kad mu savjest ‘stavlja pred’ oči, što ne valja ili što ne smije da čini, još nije time došlo do odluke. Netko može da uviđa dobro, a nikako se ne odlučuje, jer mu manjka ‘jaka volja’, tj. nalazi se u stanju voljne nemoći” (Zimmermann, 1941, str. 34). O tome Zimmermann govori i u svojem djelu „Duševni život” (Zimmermann, 1932, str. 284–185).

⁹ „Moralno kvalificiranje naših čina zavisu od razuma, ukoliko uviđamo, da pri odlučivanju za neki čin ima biti mjerodavna činjenica, da su zdravlje, skrb za obitelj, zajedničko društveno blagostanje... veća dobra od onih, što ih pružaju zločini: na tome se *rasporedu dobara* osniva iskaz razuma o moralnoj zloći odn. dobroti” (Zimmermann, 1941, str. 51).

¹⁰ Ili Zimmermannovim riječima rečeno:

Drugim riječima: *obveza ne zavisu od nagnuća*, nije uvjetovana nagnućem; ona postoji suprotno nagnuću i utoliko je apsolutna ili bezuvjetna. Time smo napokon dobili potpuno definirani pojam moralnosti: ona pripada voljnim činima, koliko su *u skladu ili u neskladu s apsolutno obligatornim razumom*. (Zimmermann, 1941, str. 52)

su po njemu važni za moralnost čina: „1) odnos voljnog (svršnog) djelovanja prema najvišem dobru kao zadnjoj svrsi, 2) bezuvjetna obaveza oživotvorbe te svrhe, 3.) s oživotvorbom skopčana najveća sreća (blaženstvo)” (Zimmermann, 1941, str. 55).

Zimmermann je svjestan činjenice da o ovim komponentama moralnosti postoje različita filozofska mišljenja i istovremeno opravdanja tih mišljenja kao, na primjer, imoralizam (Nietzsche), etički pozitivizam, relativizam itd. Odbacujući sva ova po njemu pogrešna shvaćanja moralnosti, Zimmermann nedvojbeno zastupa teistički moral i njega filozofskim putem pokušava opravdati i pokazati ga kao jedini ispravan nazor.

Teistički moral, prema Zimmermannu, može se utemeljiti na dva načina. Prvi način utemeljenja jest onaj koji polazi od tvrdnje da postoji Bog koji svojom providnošću određuje svemu stvorenju, pa tako i čovjeku, svrhu. Bog koji je najviše dobro (*summum bonum*) najpoželjniji je predmet čovjekove razumne naravi. Čovjek svoje zadovoljstvo i sreću pronalazi u spoznajnom sjedinjenju s Bogom i s voljnim posjedovanjem Boga. (...) Drugi način utemeljenja teističkog morala polazi suprotnim putem: iz etike prema priznanju Boga, tj. ne ide se iz teodiceje u moralnost, nego se iz moralnosti uzdiže u teodiceju (dakle, obrnutim putem). (Macut, 2024b, str. 85–86)

Ukoliko je teistički moral ispravan, a Zimmermann ne pronalazi niti jedan argument protivan toj tvrdnji, onda je jasno da je Bog vrhovna norma moralnosti, a osobni moralni život u svojoj biti nije ništa drugo nego usavršavanje u Bogu, tj. osoba se sjedinjuje s Bogom koji je vrhovno mjerilo moralne dobrote. Zato je za Zimmermanna neprihvatljiva tvrdnja da bi neki čovjekov čin mogao biti protivan i razumu i moralnom redu, a istovremeno ne bi bio povreda Boga – odnosno da ga ne bismo mogli okarakterizirati kao „filozofski grijeh”. Zimmermann drži da i teorijski ateist mora uvidjeti da je njegovo moralno življenje zavisno o obavezi i najvišem dobru, inače u suprotnosti ne bi niti imao bitnog uvjeta za moralnost, a moralna obaveza i najviše dobro prema Zimmermannu svoj temelj imaju u Bogu (Zimmermann, 1941, str. 55–56).

Nakon što smo ukratko, gotovo pa shematski, skicirali Zimmermannovo izlaganje o filozofskom utemeljenju morala koji svoj izvor ili temelj ima u samom Bogu koji je svrhodavac i zakonodavac, jer je Bog odredio i način na koji će način čovjek postići svoju svrhu,¹¹ sada je potrebno vidjeti što to znači konkretno za čovjekov život. Da postoje moralno dobri i moralno zli čini, smatra Zimmermann, svi se slažu. Ipak,

¹¹ „Odrediš svrhu, Bog je ujedno *zakonodavac* glede načina, kojim će čovjek oživotvoriti svrhu. To je ‘vječni zakon’, koji se kao moralni zakon očituje u savjesti – i tako znači konačnu normu moralnosti. Bilo da kažemo svrhodavna volja Božja ili zakonodavna, smisao je utoliko isti, što je u vidu svrhe postavljen zakon: jedno je i drugo zajednički normativno za naše čine; dobri su odn. zli prema tome, dali jesu ili nijesu u skladu sa svrhodavnom i zakonodavnom voljom Božjom, s vječnim zakonom. Uzmemo li u obzir taj svršni odnos našeg života prema Bogu, i to koliko se osniva u razumskoj ili osobnoj našoj naravi, možemo reći, da je *razumna narav* mjerodavna za moralno razlikovanje. U vidu svrhe oživotvorbe reći ćemo, da je *osobno usavršenje u Bogu* konačna norma moralnosti. A to

nastavlja dalje, ne slažu se u razlogu zašto su neki čini moralno dobri odnosno moralno zli. Za filozofa Zimmermanna neprihvatljivo je društveno utemeljenje dobrote odnosno zloće moralnih čina. Zimmermann smatra da je potrebno pogledati same čine. „Ako posljedica nekog čina znači za čovjeka zlo, očito je takav čin zločest. Takovo je zlo stvarni razlog ili temelj zloći dotičnog čina” (Zimmermann, 1941, str. 57). Dakle, Zimmermann polazi od posljedica pojedinog čina te ukoliko su posljedice po čovjeka loše, takvi su čini zli. Međutim, potrebno je učiniti još jedan korak dalje, a taj se korak sastoji u sagledavanju da li je ono dobro koje smo po nekom zlom činu lišeni čovjeku nužno u odnosu na njegovu narav te, ukoliko je takvo, onda je obveza ne činjenja takvih čina nužna, odnosno bezuvjetna. Na primjer, Zimmermann nabroja zle čine: ubojstvo, krađa i kleveta. Ova su djela sama po sebi ili po svojoj naravi ona koja čovjeku nanose neko zlo. Zimmermann je uvjeren da ovi čini sami po sebi ne mogu biti indiferentni jer njihove posljedice po život čovjeka nisu indiferentne. „Njima se narušuje naravni (prirodni) zakon težnje za održanjem života” (Zimmermann, 1941, str. 58). Međutim, problem nastaje ukoliko osoba koja čini ove čine u njima vidi sredstvo za svoje osobno dobro, na primjer, ubojstvom će dobiti novac i njime životno zadovoljstvo, odnosno sreću. Iako osoba na ovakav način shvaća svoj zao čin, ipak on nije dopušten jer se njime nanosi zlo drugom čovjeku te je ta osoba lišena životne svojine koja joj po njezinoj ljudskoj naravi pripada. Stoga Zimmermann u ovom kontekstu jasno zaključuje:

Zločin je prema tome postavljen ispred sva suprotna cilja: vlastito dobro uživanja i tuđe dobro života; istim činom može on postići prvo i razoriti drugo; tj. učinivši sebi dobro stvara takvo zlo, kojim se uništava ili bar ugrožava opstanak ljudskog života. A kako je to, rekosmo, prvotno ili osnovno *dobro* svakog čovjeka, njemu je suprotni čin eo ipso *zločest*: svaki je onaj čin sam po sebi zao, koji sam po sebi (po svojoj naravi) odvodi od dobra i *privodi k zlu*, *nota bene k zlu s obzirom na ljudsku narav*. (Zimmermann, 1941, str. 58)

Zimmermann je svjestan da je čovjek biće koje živi u društvu i kao takav pojedinac je nužno upućen da živi s drugima. U suživotu s drugima javlja se i pitanje (ne)moralnog života pojedinca. Filozof Zimmermann drži da je naravni zakon da pojedinac ne smije činiti čine kojima se nekom pojedincu ili skupini oduzimaju nužna životna dobra, odnosno moralno su zli čini oni čini kojima se ruši naravni zakon društvenog opstanka. „Svačija nepovredivost životnih dobara od strane nekog drugog jest zakon za volju i njezine čine: nitko ne smije činiti ono, što se protivi naravnom životnom dobru. Zloća voljnih čina sastoji u njihovoj suprotnosti s dobrima, koja pripadaju čovjeku po njegovoj naravi” (Zimmermann, 1941, str. 59). Ovdje je važno nadodati da Zimmermann smatra kako se ovdje radi o dobrima koja pripadaju čovjeku po

usavršenje sastoji u spoznajno voljnom sjedinjenju ili u ljubavi pa je stoga *ljubav k Bogu* mjerilo moralne dobrote. Sukob s ovom ljubavi znači moralno zlo i ujedno povredu Boga (grijeih)” (Zimmermann, 1941, str. 55).

njegovoj naravi te kao takva ona ne zavise o nečijoj volji da ih takvima prizna ili, pak, ne prizna, nego ih svatko mora kao takve priznati. Oni čini kojima se postižu takva dobra, čovjek mora činiti, a one čine kojima se takva dobra ne postižu, odnosno čine kojima se takva dobra oduzimaju od pojedinca, čovjek ne smije činiti, pa filozof Stjepan Zimmermann u ovom kontekstu jasno zaključuje: „Dakle su čovjeku neki ciljevi po naravi postavljeni tako, da je volja u vidu tih ciljeva bezuvjetno obvezana činiti dobro, a ne činiti zlo. To je *moralni zakon života*” (Zimmermann, 1941, str. 59).

Kada je, dakle, riječ o moralnom djelovanju, pravilo koje čovjek u životu mora slijediti glasi: ukoliko neki čin vodi k naravnom dobru, onda je kao takav dobar i čovjek ga mora činiti; ukoliko neki čin vodi k oduzimanju nekoga naravnog dobra od drugoga, takav čin nije dobar i čovjek ga ne smije činiti. Zimmermann je uvjerenja da svaki čovjek zna razlikovati zle od dobrih čina te da je, na primjer, svaka nepravda zlo i posljedično zabranjena; to je znanje općenito. Ovdje Zimmermann spominje i sud savjesti. Savjest je mjerodavna prosuđivati u svakom konkretnom slučaju moralnu razliku dobrih i zlih čina. Ukoliko bismo neki čin promatrali apstraktno, odnosno odvojeno od pojedinca i njegova djelovanja, na primjer ubojstvo, onda bi taj čin moralno mogli ocijeniti u skladu s ispravnim načelima, a načela su ispravna ukoliko se ravnaju prema pravim ciljevima ili prema naravnim dobrima čovjeka. Tako zaključuje:

Na oživotvorbi odnosno neoživotvorbi tih dobara osniva se različitost čina u dobre i zle, a kao takove ih razlikujemo po ispravnim načelima, u kojima se očituje naravni zakon o tome, što je čovjeku po naravi primjereno i što nije. Ta su načela (‘ispravni razum’) putokaz ili norma ljudskoj volji za njezinu moralnu orijentaciju. (Zimmermann, 1941, str. 60)

ZAKLJUČAK

Zimmermannova filozofska promišljanja u kontekstu filozofije morala sve do nedavno nisu naišla na posebnu pažnju istraživača njegove filozofske misli. U posljednje vrijeme i ovo je pitanje donekle osvijetljeno i njime se istraživači Zimmermannove filozofske misli sve više bave.

O čovjeku i njegovu životu, odnosno o čovjekovoj egzistenciji, filozof Stjepan Zimmermann promišlja u kontekstu filozofije života. Njegova filozofija života izrazito je teističkog usmjerenja, odnosno kršćanski teizam izvor je i uvir njegovih filozofskih promišljanja o životu. Zimmermann u svojim filozofskim promišljanjima traži odgovor na pitanje o moralnom smislu života, koji je itekako konkretna stvarnost. Osim toga, u kontekstu kršćanskog teizma nedvojbeno je da čovjek svojim životom nije isključivo vezan uz ovozemaljski život i svijet, nego postoji i nešto više, odnosno

postoji život nakon smrti. Život iza smrti uvelike ovisi o našem ovozemaljskom životu, odnosno zavisi jesmo li živjeli moralnim ili, pak, nemoralnim životom. Da bi filozofskim putem došao do ovog zaključka, Zimmermann je ponajprije u svojim filozofskim radovima spekulativne naravi morao dokazati da je metafizika moguća te da je spoznaja objektivne stvarnosti također moguća. Ukoliko to ne bi bio slučaj, čovjek se svojim razumom ne bi mogao izdignuti izvan ovoga materijalnog svijeta te bi materijalizam bio ispravan nazor na svijet. Zimmermann to odlučno odbacuje. Nakon što je obranio mogućnost metafizike i objektivne spoznaje stvarnosti, Zimmermann dokazuje da je isključivo teistički nazor na svijet istinit, a to konkretno znači da postoji Zakonodavac ovoga svijeta, a to je kršćanski Bog. Čovjekova je svrha u tom kontekstu nakon ovog života postići zajedništvo s Bogom, a da bi to postigao, čovjek mora živjeti u skladu sa zakonom koji mu je Bog dao, a čovjek ga po svojoj savjesti prepoznaje. Ipak, potreba moralnog života, odnosno neprihvatljivost nemoralnog života i čovjekovih čina nemaju reperkusije isključivo na čovjekov život iza smrti, nego i ovdje na zemlji – budući da je čovjek biće koje živi među drugim ljudima te mu nije dopušteno činiti one čine kojima nanosi štetu drugima, odnosno čine koji drugim ljudima oduzimaju neko njihovo naravno dobro. Na koncu, Zimmermann je uvjeren da je ovo znanje općenito te da svaki čovjek zna da je svaka nepravda zlo. Savjest je ona koja je čovjeku mjerodavna u konkretnome osobnom prosuđivanju moralne razlike pojedinih čovjekovih čina.

Uočava se kako je Zimmermann u svojim filozofskim promišljanjima u okviru filozofije morala izrazito praktično – životno – usmjeren, odnosno teorijski utemeljuje praksu koju čovjek treba živjeti kako bi živio moralnim životom. Nemoralan život pojedinca nema samo posljedice za pojedinca za vrijeme ovozemaljskog života, ali i nakon njegove smrti, nego i za život drugog čovjeka jer svojim zlim činima oštećuje druge ljude i uskraćuje im ono što je njihovo naravno dobro. Moralni život pojedinca vodi izgradnji društva i njegovu boljitku, dok nemoralni način života pojedinca dovodi do nereda i nemorala u društvu, a na taj način društvo nema svijetle budućnosti, smatra filozof Zimmermann.

LITERATURA

- Bracanović, T. (2018). *Normativna etika*. Zagreb: Institut za filozofiju.
- Čehok, I. (1993). *Filozofija Stjepana Zimmermanna*. Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo.
- Kljajić, S. (2011). Intelektualni i društveni angažman Stjepana Zimmermanna između dva svjetska rata (1918.-1941.). *Časopis za suvremenu povijest*, 43(2), 551-576.
- Lovrić, M. (2012). Zimmermann o spoznaji istine. *Filozofska istraživanja*, 32(3-4), 487-500.
- Macut, I. (2018). *Hrvatska filozofija od obnove Zagrebačkog sveučilišta do osnutka Nezavisne Države Hrvatske*. Split: Služba Božja.

- Macut, I. (2022a). U potrazi za smislom života. Misaoni put filozofa Stjepana Zimmermanna od skepticizma do vjere. *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 48(1), 211-225.
- Macut, I. (2022b). Molitva filozofa Stjepana Zimmermanna. *Obnovljeni život*, 77(3), 313-323.
- Macut, I. (2023a). Teološke teme u djelima filozofa Stjepana Zimmermanna. I. Armanda (Ur.). *Dani su čovjekovi k'o odužena sjena. Zbornik radova u čast fra Ljudevita Antona Maračića*. (str. 359-374). Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Macut, I. (2023b). Metaphysik in der Lehre des kroatischen Philosophen Stjepan Zimmermann, *Carthaginensia*, 39(76), 537-556.
- Macut, I. (2024a). Filozof Stjepan Zimmermann o Isusu Kristu. *Obnovljeni život*, 79(3), 309-317.
- Macut, I. (2024b). Moralna filozofija u djelima Stjepana Zimmermanna: teističko utemeljenje moralnosti. *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 50(1), 77-89.
- Macut, P. (2012). Zimmermannova kritika režima Ante Pavelića – uzroci i posljedice, D. Roksandić i I. Cvijović Javorina (Ur.), *Desničini susreti 2011. Intelektualci i rat 1937.-1947.*, (str. 167-188). Zagreb: Plejada.
- Mormino, G. (2020). *Storia della filosofia morale*. Milano: Raffaello Cortina Editore.
- Relja, H. (2021). *Tomistička filozofija*. Zagreb: Leykan international.
- Zimmermann, S. (1923a). Savremeni razvitak skolastičke filozofije (s osvrtom na literaturu zadnjeg desetljeća), *Bogoslovska smotra*, 11(2), 129-150.
- Zimmermann, S. (1923b). *Temelji psihologije. Opća nauka o svijesnom životu ljudske duše*. Zagreb: Hrvatska bogoslovna akademija.
- Zimmermann, S. (1932). *Duševni život*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Zimmermann, S. (1941). *Filozofija života*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.
- Zimmermann, S. (1944). *Smisao života*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.
- Zimmermann, S. (1945). *Putem života. Autoergografija*. Zagreb: Velebit.
- Zimmermann, S. (1963). Filozofija i kršćanska religija o smislu života. *Bogoslovska smotra*, 33(2), str. 44-50.
- Zimmermann, S. (2020). *Znanje i vjera*, Ivan Macut (prir.). Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Škarica, D. (2004). Zimmermannova kritika skepticizma. *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 30(1-2), 149-171.
- Škarica, D. (2020). Istina u Akvinca, Merciera i Zimmermanna. *Služba Božja*, 60(1), 5-28.

Moral philosophy of Stjepan Zimmermann: From speculative theory to lived practice

SUMMARY

This paper, in addition to the introduction and the conclusion, is structured into three sections. The initial section presents a concise overview of the biographical and bibliographical details of the Croatian philosopher Stjepan Zimmermann (Virovitica, 24 December 1884 – Zagreb, 13 April 1963). The second section of the paper presents a detailed exposition of Zimmermann's theistic philosophical position. In his philosophical works, Zimmermann presents a distinctly

Christian theistic perspective on life. From this philosophical foundation, he then proceeds to delineate a series of practical steps for the concrete life of an individual. In his philosophical works, Zimmermann considers the nature of human existence, both as an individual and as a member of a social community. This is situated within the broader context of philosophical reflection on the nature of life itself. The third section of the paper presents Zimmermann's moral philosophy, which encompasses both theoretical and practical elements. In alignment with the theistic perspective on morality, God is regarded as the ultimate standard for moral conduct. Accordingly, an individual's moral life can be conceived of as a process of attaining perfection in God. This suggests that a person's moral development involves a unification with God, which serves as the ultimate exemplar of moral excellence. Zimmermann's philosophy leads to the conclusion that an individual's moral conduct has significant implications, both at the level of the individual and society as a whole.

Keywords: Stjepan Zimmermann, moral philosophy, praxis, theism, atheism.